

הלכת חנוכה

המקור לחנוכה ומהות ימי ההלל וההודאה

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב

מאי חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי חנוכה תמימי אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה.

2. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ג

הלכה א: בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני.

הלכה ב: וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור.

הלכה ג: ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה.

3. בית יוסף אורח חיים סימן תרע

ואיכא למידק למה קבעו שמנה ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות. וי"ל שחילקו שמן שבפך לשמנה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ועוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשונה. אי נמי שבלי לראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה ולילה.

4. נוסח על הניסים

על הניסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו קשמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשפיתם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך ואתה, ברחמיך הרבים, עמדת להם בעת צרתם: רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה. ואחר כן, באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את-מקדשך והדליקו נרות בספרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול.

5. ר' צדוק הכהן מלובלין - פרי צדיק בראשית לחנוכה אות א

אך עיקר הנס היה בחנוכה מה שניצחו החשמונאים במתי מספר את היונים שהיו מולכים בכל העולם והיו עם רב. אבל הנס שהיה בשמן היה רק מצד ה' יתברך שהיה חביבה לפניו הדלקה זו. שישאל מצידם כיון שטימאו כל השמנים ולא היה להם שמן היו פטורים ממצות הדלקת המנורה דאונס רחמנא פטריה וכל שכן שלא היו מחויבים למסור נפשם בעד מצוה זו. רק שהראה ה' יתברך אז שחביבה הדלקת המנורה לפניו והמציא לפניהם בנס שמן להדלקת הנרות.

וענין הדלקת המנורה הוא מה שאמרו בוא והאר לי כמו שהארתי לכם כמו שאמרו במדרש רבה (שמות רבה ל"ו, ב') והיינו אור תורה שבעל פה שנמסר לישראל ולא בשמים היא... וזה גם כן ענין מה שאמרו במדרש רבה (במדבר רבה ט"ו, ו') שאמר לו לאהרן לגדולה מזו אתה מתוקן. בהעלותך את הנרות, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הם נוהגים אבל הנרות לעולם עיין שם... וזה הכח ניתן לאהרן להופיע ולהאיר בלב כל ישראל אור תורה שבעל פה על ידי הדלקת נרות המקדש. וזה שנאמר (במדבר ח', ג') ויעש כן אהרן אל מול וגו' ופירש רש"י מספרי (ח', ה') להגיד שבחו של אהרן שלא שינה ולא מצינו שיכתוב כן הכתוב על שום קרבן ומצוה. רק דקאי על ענין עומק מכוון הנרות שהוא להאיר אור תורה שבעל פה בלבבות ישראל ולא נתפרש בציווי רק ברמז. וזה נשאר לעולמי עד שעיקר תורה שבעל פה ניתן לכהנים וכמו שנאמר (דברים י"ז, ט' - י') ובאת אל הכהנים הלויים וגו' על פי התורה אשר יורוך וגו'. וכן זה עיקר ענין נרות חנוכה וכמו שכתב הרמב"ן (במדבר ח', ב') על מה שאמרו במדרש רבה אבל הנרות לעולם הא באמת גם נרות בית המקדש הם רק בזמן שבית המקדש היה קיים כמו הקרבנות וכתב שלא רמזו אלא לנרות של חנוכה בית חשמונאי והביא ממדרש שכך כתב והם לעולם. והיינו שנרות חנוכה הם גם כן להאיר אור תורה שבעל פה ועיקר נס חנוכה ומצותה בא על ידי כהני הקדושים שהם המאירים אור זה בלב ישראל...

6. ערוך השולחן אורח חיים סימן תרע סעיף ג

ביאור הדברים שכשטוהרו את המקדש והיו כולם תמימים מהמלחמה וטמא מת לא יכול לטהר רק אחר ז' ימים בהזאת שלישי ושביעי ויום אחד להכנת שמן טהור [ב"י] ועוד שהיה שמן טהור בריחוק ד' ימים ועד שילכו ויבואו יעברו ח' ימים [ר"ן שם] ולא היה להם מה להדליק בהמנורה וכל הקרבנות של התמידים הקריבו דקרבן ציבור דוחה את הטומאה ולכן גם היו יכולין להדליק את הנרות שבמנורה מטעם זה דגם הדלקת המנורה דוחה את הטומאה כדתינא בת"כ פרשה אמור [ספ"ג] יערוך את הנרות לפני ד' תמיד תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה ורק דשמן היה מוכרח להיות טהור דלא הותרה טומאה בציבור רק טומאת מת ולא שארי טומאות כמבואר בפסחים [ז"ט]. והשמנים נטמאו מטומאות אחרות ממגען וממשאן וכל הזיתים נטמאו עד ששייגו ממחוברים שאין מקבלין טומאה ויעברו הח' ימים ולכן כשמצאו זה הפך החתום בחותמו של כהן גדול והיה מונח בעומק באופן שגם לא הסיטו אותו דאל"כ היו מטמאין בהיסט [תוס' שבת שם כ"א ד"ה שהיה] ועוד דאלו היו רואים אותם בוודאי היו נוטלין אותו שהיו מדמין שיש שם אבנים טובות [ר"ן שם] והקב"ה עשה להם נס שאע"פ שלא היה רק ליום אחד הדליקו ממנו ח' ימים עד שעשו שמן טהור ולכן קבעו ח' ימים להלל והודאה [עב"ח ולפמ"ש א"ש בפשיטות]:

7. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרע

סעיף א: בכ"ה בכסליו (מתחילין) שמונת ימי חנוכה ואסורים בהספד ותענית, אבל מותרין בעשיית מלאכה; ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויש מי שאומר שאין להקל להם.

סעיף ב: ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה. הגה: וי"א שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכה המזבח (מהר"א מפרא"ג). ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז היו סעודת מצוה (מנהגים). יש אומרים שיש לאכול גבינה בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב (כל בו ור"ן).

סעיף ג: אין מספדין בהם אלא לחכם בפניו. הגה: ואין מתענין יום שמת בו אב או אם; ותענית חלום בחנוכה, ע"ל סימן תקס"ח סעיף ה'; ולענין צדוק הדין, ע"ל בהלכות ר"ח סי' ת"כ בהגה, וע"ל סימן תרפ"ג.

8. משנה ברורה סימן תרע ס"ק ו

(ו) שלא קבעום למשתה ושמחה - אלא להלל ולהודות. ונראה הטעם דלא קבעו כאן לשמחה כמו בפורים כי בפורים היה הגזירה להשמיד ולהרוג את הגופות שהוא בטול משתה ושמחה ולא את הנפשות שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם לכך כשהצילם הקדוש ברוך הוא ממנו קבעו להללו ולשבחו ית' ג"כ ע"י משתה ושמחה משא"כ במעשה דאנטיוכוס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד רק צרות ושמדות כדי להמיר דתם [כמו שאנו אומרים להשכיחם תורתך ולהעבירם מעל חוקי רצונך] ואם היו ישראל מכניעים להם להיות כבושים תחת ידם ולהעלות להם מס וחוזרין לאמונתם ח"ו לא היו מבקשים יותר אלא שהגביר הקדוש ברוך הוא יד ישראל ונצחום לכך לא קבעום אלא להלל ולהודות לבד כלומר כיון שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדתו ח"ו ובעזרתו ית' לא הפיקו זממם וגברה ידינו לכך אנו מודים ומשבחים לו על שהיה לנו לאלהים ולא עזבנו מעבודתו [לבוש]:

מספר הנרות

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. אמר עולא: פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דבית הלל - כנגד ימים היוצאין. וחד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל - דמעלין בקדש ואין מורדין.

2. תוספות מסכת שבת דף כא עמוד ב

והמהדרין מן המהדרין - נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים אבל אם עושה נר לכל אחד אפי' יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכך יש בני אדם בבית.

3. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ד

הלכה א: כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד.

הלכה ב: כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות.

הלכה ג: מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד.

4. יד פשוטה על הרמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ד

בהלכה ג' מביא הרמב"ם אפשרות נוספת להדלקה "מנהג פשוט הוא בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות בין שהיו בני הבית מרובים בין שהיה אדם אחד". מנהג זה אינו נכלל במהדרין ולא במהדרין מן המהדרין אלא זהו סוג חדש של הידור. על פי מנהג זה כל אחד מבני הבית מדליק בניגוד לתפיסה הראשונית שהמצוה היא חובת הבית בלבד. החידוש הוא (כפי שמשמע מרש"י) שמהדרין אחר המצוות וניתן לדמות את המצווה לחובת הגוף. במשך הזמן התפתחות המנהג הביאה לכך שכל אחד מדליק במקום נפרד ואז ניתן לקיים את שני הטעמים - הן כנגד הימים והן כנגד אנשי הבית.

5. בית יוסף אורח חיים סימן תרעא

ונראה שהעולם שנוהגים להדליק בלילה הראשון נר אחד ומוסיף והולך בכל לילה עד שבאחרונה הם שמנה ואפילו בני בית הרבה אינם עושים יותר, דעתם כדעת התוספות דאי כהרמב"ם למה אינם עושים כמהדרין מן המהדרין.

6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעא סעיף ב

כמה נרות מדליק; בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. הגה: ו"א דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם), וכן המנהג פשוט; ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין (מהר"א מפראג).

7. ביאור הלכה סימן תרעא סעיף ב

* לא ידליקו יותר - עיין מ"ב והטעם דלפ"ז כשרואין בבית בליל שני שדולקין שתי נרות ירגישו בתוספות הנר אבל לדעה השניה שמדליקין בלילה הראשון נר לכל אחד מבני הבית אז אם ידליקו בלילה השניה שנים לכל אחד אין כאן הכרה לתוספות הנס כי יאמרו שיש הרבה בני בית ולכל אחד אין שם רק נר אחת והיינו כשכל הנרות דולקים במקום אחד זה אצל זה:

* ויזהרו ליתן וכו' - דבאופן זה גם התוספות מודו שיכולין להדליק יותר [הגר"א בשם ד"מ]:

* כדי שיהא היכר וכו' - היינו בעת שניתוסף הנרות כן מוכח מא"ר בס"ג ודעת המ"א בסק"ב דאפילו בלילה הראשון יש ליזהר בזה משום לא פלוג כמו שכתב שם הפמ"ג.

8. הרב אליעזר מלמד - הדלקת נרות חנוכה בימינו

דעת מו"ר הראשל"צ הרב מרדכי אליהו זצ"ל, שהתיר לילדים עד גיל בר מצווה להדליק נרות בברכה. לדעת הרב שלום משאש זצ"ל, גם בנינים שעברו גיל בר מצווה, רשאים לכוון שלא לצאת בהדלקת אביהם ולהדליק בברכה (ילקוט שמש או"ח קצב).

מקום הנחת הנרות

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב

תנו רבנן: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. ובשעת הסכנה - מניחה על שלחנו, ודיו.

2. רש"י מסכת שבת דף כא עמוד ב

מבחוץ - משום פרסומי ניסא, ולא ברשות הרבים אלא בחצרו, שבתיהן היו פתוחין לחצר.

3. תוספות מסכת שבת דף כא עמוד ב

מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ - ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרה"ר. אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח חצר דאמר לקמן חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות ואמרי' נמי נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם משמע לשני בתים ואם היו מניחים על פתחי בתיהם היה לזה מימין ולזה משמאל אבל אי מניחים על פתח החצר אתי שפיר.

4. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעא סעיף ה

נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ. אם הבית פתוח לרשות הרבים, מניחו על פתחו; ואם יש חצר לפני הבית, מניחו על פתח החצר; ואם היה דר בעלייה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים; ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה, מניחו על שלחנו ודיו, וצריך נר אחר להשתמש לאורו; ואם יש מדורה א"צ נר אחר; ואם הוא אדם חשוב שאין דרכו להשתמש לאור המדורה, צריך נר אחר.

5. משנה שכיר¹ - מועדים נס חנוכה מקום הדלקת נר חנוכה

קעת נדפס מחדש ספר 'נימוקי או"ח' מגדול דורנו הגה"ק דמונקאטש שליט"א, הגהות על האו"ח, ובסי' תרע"א כתב בזה"ל: מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ. הנה מעולם תמהתי ועד עתה לא זכיתי להבין, מדוע לא יקיימו עתה המצוה כתיקונה להדליק על פתח ביתו מבחוץ משום פרסומי ניסא, וכפירוש רש"י בשבת [כא, ב ד"ה מבחוץ], והלא כתב בפירוש גם במחבר [ס"י תרע"א ס"ה] בזה להלכה, 'ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה', משמע דרק משום סכנה מניחו מבפנים, והלא בעזה"י אין שום סכנה בזה בזמנינו, ולמה לא יקיימו המצוה כתיקונה וכמצוה להדליק מבחוץ.

6. עבודת ישראל (ה'מגיד' מקוזניץ') בראשית פרשת וישב

ואמרו גם כן (שם) מניחו על פתח ביתו מבחוץ, כי עיקר הארת חנוכה לכל מי שיש בכוחו להמשיך הקדושה מבחוץ רצה לומר לאותן העומדים עדיין מבחוץ ואינם משיגים הקדושה ולהאיר לכל העולמות שיכירו וידעו כי ה' לבדו הוא המושל בכל אפסי ארץ:

ולכן אפשר מטעם זה לא נזכר פלפולי חנוכה במשניות הגם שיש בהם פלוגתת בית שמאי ובית הלל, כי המשנה סוד פנימית העולמות ושם אין צורך כל כך, רק נזכר הפלפול בברייתא שהוא לשון חיצונית כמו שאמרו (שבת קו א) פוק תני לברא, דהיינו לרמז כי עיקר הבהירות לשלשל הקדושה להאיר מבחוץ:

וזה שכתב במגן אברהם (ריש סימן תרע) נוהגין הנערים לסבב בחנוכה ומנהגן של ישראל תורה הוא. ורמז כי צריך להשפיע בחנוכה למי שהוא במדרגת נער, ועל ידי הצדקה שנותנים לנערים מתעורר למעלה צדקה וחסד להשפיע לאדם הגם שהוא בבחינת נער:

7. שם משמאל בראשית פרשת מקץ - שנת תרעד

...ולפי האמור יובן מה שאיתא בגבולין מענין מקדש שהוא הדלקת הנרות שדומיא דמנורה תקנוהו, ולא מצינו כן בכל קרבנות המקדש שיהי' להם זכר בגבולין. אך יש לומר דהיינו טעמא דלא תקנו בגבולין שום זכר לקרבנות המקדש, שכל הקרבנות צריכין מחיצה ונפסולין ביוצא, מפני שנדבק בהם כחות הסובבים מחוץ לגבול הקדושה, כי ירושלים הרים סביב לה, מה גם אויר ארץ העמים הטמא, ע"כ לא תקנו כנגדן בגבולין ובזה"ל למען לא יאחזו בהם כחות החיצונים. אך נר חנוכה, שהוא מחמת שהגיעו זכר ישראל למעלה כוללת הכל, בזה אין שוב פחד מאחיזת החיצונים, אדרבה כלהו ערקין מחמת ההארה הגדולה ההיא, וכעין שבת דכלהו ערקין ואתעברו מינה, ומצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ להאיר את רה"ר עלמא דפרודא ולדחות את החושך יכסה ארץ, וכענין שאמר הכתוב (תהלים ק"ד) תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון שאינם סובלים את האור כי טוב, ע"כ איתא בגבולין ובזה"ל, וכעין שאמרו ז"ל (ברכות כ"ב א) אין דברי תורה מקבלין טומאה, והם בקדושתם היום כמו בזמן המקדש, וכמו שהגיד אדמו"ר הקדוש הרבי ר' בונם זצ"ל מפרשיסחא שכל הדברים הושפלו בחורבן ביהמ"ק חוץ מן התורה, ע"כ נרות חנוכה שהוא נר מצוה ושורה עליהם תורה אור, אי אפשר שתהי' בהם שום אחיזת חיצונים.

8. אמור"ר הרב ראם הכהן - בין נרות המקדש לנרות חנוכה

...בתפילת 'על הניסים' אנו מציינים כי לאחר הניצחון במלחמה וטיהור המקדש, "באו בניך... והדליקו נרות בחצרות קדשך". רגילים להבין זאת בהקשר להדלקת המנורה, אך המנורה נמצאת בהיכל, והחצרות אינן בהיכל. לכן נראה לומר שמדובר על הדלקת נרות החנוכה בעזרות, המכונות חצרות ה'. מדוע טורחת תפילה זו להדגיש כי הדלקת נרות החנוכה נעשתה בעזרות? נראה כי נרות החנוכה, הדלוקים בחצרות ה', מקבילים לעבודה הנעשית בעזרה. במקורות קבליים מזהים את העזרה עם עולמות העשייה, הבריאה והיצירה. אלו עולמות בהם מתקיימת עבודת בירורים בין הרע לטוב (פרדס רימונים לרמ"ק, דרך מצוותיך לבעל הצמח צדק, מצוות בניית מקדש). דבר זה דורש מהאדם לשתף את כוחותיו בעבודת אלוקיו. ואכן, בעזרה מוצב מזבח גדול מימדים, מזבח העולה, שעליו נאמר כי "אף על פי שאש יורדת מן השמים, מצווה להביא מן ההדיוט" - על ידי הכהנים (יומא כא ע"ב). עם זאת, עבודה זו חייבת להתבצע מתוך קדושה, ולמרות שעצם הכניסה לעזרה לא מחייבת קידוש ידיים ורגליים, כל כהן שמשתתף בעבודה בעזרה על גבי המזבח חייב לקדש את ידיו ורגליו.

לעומת זאת, הדלקת נרות המנורה היא בהיכל ה', מקום המביא לידי ביטוי את התבטלותו המוחלטת של האדם כלפי הקב"ה. לפיכך, אסורה הבאת "אש מן ההדיוט" להדלקת המנורה, והיא חייבת להגיע מאש המערכה הדולקת על מזבח העולה. אפילו עצם הכניסה להיכל מחייבת את הכהן בקידוש ידיים ורגליים. לפיכך, ההיכל מזוהה על ידי הקבלה עם עולם האצילות, העולם העליון ביותר שכולו אלוקות, שבו לא שייכת עבודת הבירורים בין הטוב לרע המתרחשת בשאר העולמות... הדלקת הנר היא דווקא על פתח הבית הפונה כלפי חוץ. יוצא אם כן שיסוד המצווה הוא האדם, המביא אש מן ההדיוט, ובה הוא מדליק את נר החנוכה על ידי עשיית מעשה. בזמן חורבן הבית, עבודת המנורה, שהיא המבטאת את בחינת ההיכל ומתמקדת בהתבטלות האדם כלפי אלוקיו, מקבלת את צורתה של עבודת מזבח העולה, המבטאת את בחינת העזרה והשתתפות האדם בעבודת אלוקיו. בעומק העניין, כוח ההארה של תורתו של אהרון הכהן מתבטא על ידי הארת המנורה. אך עם החורבן, כוח זה ממשיך להאיר את אור התורה על ידי נרות החנוכה, המוארים על ידי כלל ישראל ומכוונים חוצה. הם מבטאים תקווה להחזרת הארת המנורה, המבטאת את ההארה הפנימית, בקרוב.

גובה הנחת הנרות

1. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף סב עמוד ב

¹ רבי יששכר שלמה טייכטל - מחבר ספר אם הבנים שמחה

מתני'. גץ שיצא מתחת הפטיש והזיק - חייב. גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברשות הרבים, ונכנס פשתנו לתוך החנות ודלקו בנרו של חנוני והדליק את הבירה - בעל גמל חייב, הניח חנוני נרו מבחוץ - החנוני חייב; רבי יהודה אומר: בנר חנוכה - פטור. גמל. אמר רבינא משמיה דרבא, ש"מ מדרבי יהודה: נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה, דאי סלקא דעתך למעלה מעשרה, אמאי אמר ר' יהודה: נר חנוכה - פטור? לימא ליה: הוה ליה לאנוחה למעלה מגמל ורוכבו! אלא לאו ש"מ: מצוה להניחה בתוך עשרה! אמרי: לא, לעולם אימא לך אפי' למעלה מעשרה, מאי אמרת? אבעי לך לאנוחה למעלה מגמל ורוכבו, כיון דבמצוה קא עסיק, כולי האי לא אטרחוה רבנן. אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום: נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה - פסולה, כסוכה וכמבוי.

2. בית יוסף אורח חיים סימן תרעא

וכתב הר"ן (ט: ד"ה גרסי') בשם ר"ח דקיימא לן כרבינא דלא שבקינן מאי דאפשיטא להו לרבא ורבינא ונקטינן מאי דאידיחי בגמרא בהך דילמא בעלמא וכן פסק הר"ר יונה ולזה הסכים הרשב"א (שבת כא: ד"ה אמר רבינא) ע"כ וכן כתב הרא"ש (סי' ה) וזה לשונו אף על גב דדחי ליה מצוה להניחה למטה מעשרה כדקאמר רבינא משמיה דרבא **וגם איכא פרוסום הנס טפי כשהיא למטה דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כל כך למטה** וכן כתב בפרוש רבינו חננאל ומצוה להניחה למטה מעשרה עכ"ל וכן פסק סמ"ג (הל' חנוכה רנ ע"ד) וסמ"ק (סי' רפ רעז). והרי"ף והרמב"ם השמיטו הא דמצוה להניחה למטה מעשרה משמע דסבירא להו דכיון דדחו בגמרא להא דרבינא לא קיימא לן כוותיה. ומכל מקום לענין מעשה נראה שצריך להניחה בתוך עשרה כיון דלהנך רבוותא מצותה בתוך עשרה ולהרי"ף והרמב"ם מצותה בין בתוך עשרה בין למעלה מעשרה הילכך למיעבד כמצותה אליבא דכולי עלמא עדיף דהיינו בתוך עשרה.

3. רש"י מסכת בבא קמא דף סב עמוד ב

למעלה מעשרים אמה - לא חזו לה אינשי ולא מפרסם ניסא ואנן לפרסומי ניסא בעינן.

4. בית יוסף אורח חיים סימן תרעא

והר"מ מרוטנבורג היה מדקדק להניחה למעלה משלשה טפחים ולמטה מעשרה. כן כתב המרדכי בפרק במה מדליקין (סי' רסח) וטעמו משום דכל למטה משלשה כארעא סמיכתא דמי.

5. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעא סעיף ו

מניחו למעלה מג' טפחים, ומצוה להניחו למטה מי' טפחים, ואם הניחו למעלה מי"ט, יצא, אבל אם מניחו למעלה מכ' אמה לא יצא. הגה: אפילו לקחה כך דלוק והניחה למטה מכ', לא יצא, דהדלקה עושה מצוה (ב"י בשם תוספות).

6. שם משמואל בראשית פרשת מקץ - שנת תרעח

...וזוהו ענין נ"ח שמצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ רה"ר עלמא דפרודא ובתוך עשרה כי אין רה"ר תופסת למעלה מעשרה והיא התפשטות הקדושה בגבול החיצונית להוציא משם את כל חלקי הקדושה ולהאיר את רה"ר.

צד הפתח שבו מניחים הנרות

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כב עמוד א

אמר רבה: נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח. והיכא מנח ליה? רב אחא בריה דרבא אמר: מימין, רב שמואל מדפתי אמר: משמאל. והילכתא - משמאל, כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין.

2. שאלתות דרב אחאי פרשת וישלח שאילתא כו

...והלכתא משמאל כדי שיהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובעל הבית מצויי בטליתו ביניהם.

3. ראבי"ה חלק ג - הלכות חנוכה סימן תתמג

...והיכי דליכא מזוזה קבועה בדשא מניח ליה בימין מדנקיט כדי שתהא וכו' הא לאו הכי לא.

4. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעא סעיף ז

מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל, כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל; ואם אין מזוזה בפתח, מניחו מימין; ואם הניחו בדלת עצמו, יניחו מחציו של כניסה לצד שמאל. הגה: ומיהו בזמן הזה, שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לבני ר"ה כלל, אין לחוש כל כך אם אין מדליקין בטפח הסמוך לפתח; ומ"מ המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם, ואין לשנות א"כ רבים בני הבית שעדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד מלערב הנרות ביחד ואין היכר כמה נרות מדליקין; ומ"מ יזהרו שלא להדליק במקום שמדליקין הנרות כל השנה, כי אז לא יהיה היכר כלל; ואף כי אין היכר רק לבני הבית, מ"מ היכר קצת מיהא בעי...
5. משנה שכיר - מועדים נס חנוכה נר חנוכה בטפח הסמוך לפתח מבחוץ

...דאפילו אם ישב כל היום בביהמ"ד, בעת שיעזוב פתחי המדרש הוא בסכנה גדולה, שאויר העולם - ר"ל האנשים שונים אשר בוא יבא עמהם בקשרים, אם ע"י משא ומתן או ע"י שאר סיבות, יהפכו רעיוניו וישפיעו עליו שפע רע עד שישכח כל התורה שלמד, על כן יהיה זריז ונזכר שלא יפעלו עליו שפע רע ח"ו... ובזה נראה לי שזה רמזו ז"ל במה שציוו להניח נר חנוכה על פתח סמוך מבחוץ, טפח סמוך לפתח דוקא. ידידע דנר חנוכה מורה על אור התורה, והיינו שדייקא אז שיוצא מפתח ביתו שהוא בסכנה גדולה, יהיה גבור מלחמה ללחום עם העולם ומלואה להאיר אור תורה ולהתפשט אורה. והבין כי נכון הוא.

נרות בית הכנסת

1. בית יוסף אורח חיים סימן תרעא

ומ"ש שמניחין נר חנוכה בבית הכנסת. נראה שתיקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו וכמו שתיקנו קידוש בבית הכנסת משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא (עי' לעיל סי' רסט) וכן כתב הכל בו (סי' מד ד ע"א) וכתב [עוד] טעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם שיש בזה פרסום גדול להשיי וקידוש שמו כשמברכין אותו במקלות...

2. שו"ת הריב"ש סימן קיא

המנהג הזה, להדליק בבהכ"נ, מנהג ותיקין הוא משום פרסומי ניסא... כיון שעת', שיד האומות תקפה עלינו, ואין אנו יכולין לקיים המצוה כתקנה, ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים, ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו לבד, לזה הנהיגו להדליק בבהכ"נ לקיים פרסומי ניסא... אבל בזה, שהוא לפרסם הנס בבהכ"נ ברבים, מברכין עליו. כמו שנהגו לברך על ההלל של ר"ח, ואף על פי שאינו אלא מנהג, ואין בזה משו' ברכה לבטלה כלל; וכדעת ר"ת ז"ל. ומ"מ, באותה הדלקה של בהכ"נ, אין אדם יוצא בה, וצריך לחזור ולהדליק כל א' בביתו, דמצות חנוכה נר איש וביתו.

3. תרומת הדשן סימן קד

שאלה: הנרות של חנוכה של בהכ"נ האיך מסדרין אותן בין מזרח למערב או בין צפון לדרום?

תשובה: יראה דהך מילתא תליא בפלוגתא דתנאי, והגאונים נמי מחולקים בהיא פלוגתא. במנחות פ' שתי הלחם /צח ע"ב/, פליגי בה רבי ורבי אלעזר בן שמעון במנורה שבמקדש. רבי סבר ממזרח למערב היו מונחין, ורבי סבר מצפון לדרום היו מונחים. נהיה /והיה/ נראה דהלכה כרבי מחבירו, וכן פרש"י בפי' חומש אליביה. אמנם רמב"ם וסמ"ג כתבו דמצפון לדרום היו מונחין. והשתא היה נראה הואיל וכתב סמ"ק שאנו מדליקין בבהכ"נ לצד דרום זכר למנורה, אם צריכין גם לסדר הנרות כמו שהיו מסודרים במנורה, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. ברוב מקומות שראיתי היו מסודרים בין מזרח למערב, בווינ"א, קרימ"ש, ניאוש"ט. אך במרפור"ק נוהגין לסדרם בין צפון לדרום. ונהרא נהרא ופשטא, דכל חד איכא תנא וגאון דסבר כוותיה. אמנם אם הייתי במקום שאין מנהג, הייתי מנהיג כמו שראיתי ברוב מקומות, וכרבי מחבירו.

4. בית יוסף אורח חיים סימן תרעא

...והמנהג הפשוט לקבעם בכותל דרום ונמצאו מסודרים בין מזרח למערב:

5. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעא סעיף ז

...ובבה"כ מניחו בכותל דרום (או בדרום המנורה, ומסדרן ממזרח למערב) (ת"ה סי' ק"ד ב"י). ומדליקין ומברכין (בבית הכנסת) משום פרסומי ניסא. הגה: ואין אדם יוצא בנרות של בהכ"נ, וצריך לחזור ולהדליק בביתו (ריב"ש סימן ק"א); ונוהגין להדליק בבהכ"נ בין מנחה למעריב; ויש נוהגין להדליק בערב שבת קודם מנחה (כל בו ואבודרהם); ואם רוצים למחר להתפלל לאחר שבירך הש"צ והדליק אחד מהן, יוכל השמש להדליק הנשאים, והש"צ יתפלל (מהרי"ל).

6. הרב אליעזר מלמד - הדלקת נרות חנוכה בימינו - הדלקת נרות במסיבות ובאירועי ציבור

רבים נוהגים להדר בפרסום הנס ולהדליק חנוכייה בכל מקום שמתאספים בו אנשים, כגון בחתונה, בר מצווה, בת מצווה, וכן כאשר מתאספים למסיבת חנוכה או לשמיעת הרצאה.

אולם לדעת רבים אין לברך על הדלקת נרות במסיבות אלו, מפני שרק בבית הכנסת נהגו להדליק נרות בברכה, אבל אין בידינו כוח לחדש מנהגים במקומות אחרים. ולדעתם המברך על ההדלקה במקומות אחרים מברך ברכה לבטלה (הרב אויערבאך והרב אלישיב).

אולם לדעת כמה פוסקים מותר להדליק נרות בברכה בכל מקום של התאספות ציבורית, מפני שטעם המנהג להדליק בבית הכנסת הוא כדי לפרסם את הנס, ועל כן יש להדליק נרות בברכה בכל מקום שיש בו התאספות ציבורית (הרב ישראל, הרב עובדיה ביבי"א ח"ז נז, ו). ואם אפשר, טוב שיתפללו שם מעריב, ואז אותו מקום ייחשב במידה מסוימת כבית כנסת, וממילא יוכלו להדליק בו בברכה כמנהג (הרב אליהו).

זמן ההדלקה

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כא עמוד ב

וכבתה אין זקוק לה? ורמינהו: מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מאי לאו, דאי כבתה הדר מדליק לה! - לא, דאי לא אדליק - מדליק. ואי נמי: לשיעורה. עד שתכלה רגל מן השוק, - ועד כמה? - אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: עד דכליא ריגלא דתרמודאי (רש"י: שם אומה, מלקטי עצים דקים, ומתעכבין בשוק עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה ומבעירים בבתיהם אור, וכשצריכין לעצים - יוצאים וקובין מהן).

2. בית יוסף אורח חיים סימן תרעב

וכתבו הר"ף (ט). והרא"ש (סי' ג) דשיעור שתכלה רגל מן השוק הוי כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה... כלומר שצריך ליתן שמן לתוכה כדי שתהא דולקת והולכת עד השיעור הזה. אם היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו.

3. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעב סעיף א

אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק.

4. ביאור הלכה סימן תרעב סעיף א ד"ה * עם סוף

* עם סוף שקיעתה - כ"כ הטור וכ"כ הרא"ש בפ"א דתענית אבל ברשב"א ור"ן משמע בהדיא שהוא תחלת השקיעה אלא דמשמע שם בשקיעה שניה [הגר"א] וכ"כ במאירי כרשב"א ור"ן וכתב עוד ועיין במרדכי ספ"ב דשבת שכתב דלשון משתשקע מוכח שהוא תחלת השקיעה וכו' וכן עיקר עכ"ל וכ"כ הפר"ח.

5. משנה ברורה סימן תרעב ס"ק א

עם סוף שקיעתה - היינו צאת הכוכבים שאז העם עוברין ושבין ורואין בביתו ואיכא פרסומי ניסא. אכן בע"ש מקדימין וכדלקמן בסי' תרע"ט והנה המחבר סתם כדעת הטור וסייעתו דס"ל דמה שאמר הגמרא דזמן הדלקת נר חנוכה הוא משתשקע החמה היינו סוף שקיעה אבל באמת יש הרבה ראשונים דס"ל דכונת הגמרא הוא על תחלת שקיעה שניה והוא בערך רבע שעה מקודם ועיין בביאור הלכה שביארנו דלאותן האנשים הנוהגין להתפלל מעריב בזמנו דהיינו אחר צאת הכוכבים נכון לנהוג כן לכתחלה להדליק קודם מעריב וכ"כ במור וקציעה וכן נהג הגר"א [אכן יטיל בה כ"כ שמן שידלוק חצי שעה אחר צאת הכוכבים] ואם לא הדליק מקודם והגיע זמן צה"כ יקדים להתפלל מעריב דהוא תדיר וגם יש בה מצות ק"ש שהיא דאורייתא [שע"ת] ודע דאפילו הנוהגין תמיד להדליק אחר תפלת ערבית מן הנכון שיכינו עכ"פ השמן בתוך הנרות קודם תפילת ערבית כדי שיהיה מוכן תיכף אחר תפלת ערבית להדליק דאם יעשה הכל אחר תפלת ערבית בודאי יש לחוש שיעבור עיקר זמן הדלקתו והוא חצי שעה מדינא דגמרא.

הדלקה קודם שקיעה או לאחר חצי שעה מתחילת זמן ההדלקה

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף כג עמוד ב

דביתו דרב יוסף הות מאחרא ומדלקת לה, אמר לה רב יוסף: תניא לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה מלמד שעמוד ענן משלים לעמוד האש, ועמוד האש משלים לעמוד הענן. סברה לאקדומה, אמר לה ההוא סבא: תנינא, ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר.

2. רבינו חננאל מסכת שבת דף כג עמוד ב

דביתו דרב יוסף הוית מאחרה ומדלקה סמוך לחשיכה בע"ש. אמר רב יוסף תנינא לא ימיש עמוד הענן יומם וגו' מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש כלומר בא עמוד האש ועדיין עמוד הענן קיים. סברה לאקדומי טובא תנא ליה ההוא סבא ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר אלא בעת שקיעת החמה קודם כמעט תהיה הדלקה.

3. חידושי הריטב"א מסכת שבת דף כג עמוד ב (לא ייתכן שדיבר על נר שבת שהרי כתב שמדליק לאחר שקיעה, וע"כ היינו נר חנוכה)

ובלבד שלא יקדים. פי' קודם תחלת השקיעה בעוד שהשמש בעולם. ושלא יאחר מאד לאחר השקיעה, ומצותה שידליק **מיד לאחר השקיעה** ותו לא מיד.

4. רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ד הלכה ה

אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין, שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק, וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק, הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליקה פעם אחרת, נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה.

5. בית יוסף אורח חיים סימן תרעב

ואהא דתניא מצותה משתשקע החמה כתב הר"ן (ט. ד"ה מצותה) לאו למימרא שלא יהא רשאי להדליק קודם אלא עיקר מצותה קאמר ואם רצה להקדים מקדים. אבל מדברי בעל הלכות גדולות (הל' חנוכה כה ע"ד) נראה דדוקא נקט משתשקע החמה עד כאן לשונו ודברי הרמב"ם (פ"ד ה"ה) כדברי בעל הלכות גדולות שכתב אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין ונראה שדקדק רבינו לכתוב מסוף שקיעת החמה משום דתחלת שקיעת החמה עדיין היום גדול כמו שכתבו התוספות בפרק במה מדליקין (לה. ד"ה תרי). וכתוב בשם מהר"ר יצחק אבוהב ז"ל שכתב בארחות חיים (שם טו) מי שהדליק מבעוד יום אפילו בחול מפני שהוא טרוד יצא והוא שיהיה בפלג מנחה האחרון דלא חמיר מהבדלה דאמרינן בה (ברכות כז:): צלי של מוצאי שבת בשבת מיהו צריך ליתן בה שמן יותר משיעור הדלקה כדי שתדליק עד דכליא רגלא דתרמודאי עכ"ל.

6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעב סעיף א

אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים. ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה, ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק.

7. משנה ברורה סימן תרעב ס"ק ג

ג) מפלג המנחה - הוא שעה ורביע קודם צה"כ וחשבינן השעה לפי קוצר היום דהיינו שעות זמניות. ויכול לברך ג"כ.

8. כף החיים ח"ח סימן תרעב ס"ק ג (וכן פסק שם בס"ק י והביא שכן פסק בספר תפלה לדוד)

מצות הדלקתו משתשקע החמה ואם הדליקו ביום אין ניאותין ממנו ואין מברכין עליו שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו.

9. ילקוט יוסף מועדים זמן הדלקת נר חנוכה סעיף ז

נכון להתפלל מנחה בכל יום לפני הדלקת נרות חנוכה, ואפילו בערב שבת, כדי שידליקו נרות חנוכה אחר תפילת המנחה, מפני שתפילת המנחה כנגד קרבן תמיד של בין הערבים (ברכות כו ב), ונרות חנוכה הם זכר לנס שנעשה בנרות המנורה של בית המקדש, שמדליקים אותם תמיד אחר קרבן תמיד של בין הערבים...

הדלקה לאחר חצי שעה מתחילת זמן ההדלקה

1. בית יוסף אורח חיים סימן תרעב

ואהא דאמרינן דאי לא אדליק מדליק כתב הרא"ש (שם) אבל מכאן ואילך עבר הזמן הילכך אף על פי שמתרץ תירוץ אחר ראוי להחמיר ולהדליק נר חנוכה בתחלת הלילה ומשמע מדבריו דהיינו לכתחלה אבל אם עבר ולא הדליק ידליק מספק וכן כתבו התוספות (שם ד"ה דאי) בשם ר"י פורת ולא היה לו לרבינו לכתוב ודלא כהרמב"ם (פ"ד ה"ה) שכתב עבר זה הזמן אינו מדליק מאחר שאף לדברי האומר מדליק אינו מדליק אלא מספק:

...וכתב הרשב"א בתשובה מי שלא הדליק בלילה א' מכל הלילות שוב אינו מדליק שכבר הוא דחוי עכ"ל ונ"ל שפירוש דברי הרשב"א כמו שנתפרשו דברי הר"מ דאנר דאותו לילה קאמר דאין לו תשלומין.

2. שולחן ערוך אורח חיים הלכות חנוכה סימן תרעב סעיף ב

שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא; הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, ואם נתן בה יותר יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן. הגה: י"א שבזמן הזה שמדליקין בפנים א"צ ליזהר ולהדליק קודם שתכלה רגל מן השוק (ד"ע וטור בשם תוספות). ומ"מ טוב ליזהר גם בזמן הזה; ומיהו ה"מ לכתחלה, אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה; ואם עבר כל הלילה ולא הדליק, אין לו תשלומין. הגה: ובילות אחרות ידליק כמו שאר בני אדם, אף על פי שלא הדליק בראשונה (מצא כתוב בשם מהר"ל ואגודה וד"ע).

3. משנה ברורה סימן תרעב

(יא) כל הלילה - עד עמוד השחר ובברכה והיינו דוקא אם בני הבית נעורים אבל אם ישנים אין לברך עליהם אלא ידליק בלא ברכה דכמו דלדידהו לא היה מברך אלא בזמן פרסום הנס ה"נ לדידן. ואם בא לביתו קודם עה"ש ומצא ב"ב ישנים מן הנכון שיקיצם כדי שיוכל להדליק בברכה:

1. ילקוט יוסף מועדים זמן הדלקת נר חנוכה סעיף א

...ואם לא הדליק עד שעלה עמוד השחר, ידליק אז בלי ברכה.

2. הרב אליעזר מלמד בשיעור בדיני חנוכה

מי שקשה לו לחזור לביתו בצאת הכוכבים, כגון שהוא חייב לעבוד עד השעה שבע, רשאי להדליק נרות בברכה לאחר שיחזור מעבודתו. שהואיל ואף בעבר לדעת רוב הפוסקים אפשר היה בדיעבד לקיים את המצווה כל הלילה - קל וחומר היום, שרבים רגילים לחזור לביתם לאחר צאת הכוכבים. בכל אופן גם המאחר ישתדל להקדים עד כמה שאפשר את הדלקת הנרות, ולכל המאוחר ידליק עד תשע, כי עד אז גם המאחרים חוזרים לביתם מעבודתם. ורק בשעת הדחק אפשר להדליק כל הלילה, אבל לברך אפשר רק בתנאי שיהיה שם עוד אדם שיראה את הנרות (פנה"ל שם יג, ח, 12).

במשפחות רבות מתעוררת השאלה כיצד ראוי לנהוג כאשר אחד מבני הזוג אינו יכול לחזור מהעבודה בצאת הכוכבים. האם עדיף שכן זוג ידליק נרות בצאת הכוכבים (סמוך לשעה 17:00), או שעדיף שימתין לו עד שיחזור?

לכאורה על פי שורת ההלכה, עדיף שכן הזוג שנמצא בבית ידליק נרות בצאת הכוכבים, ויפטור בזה את בן זוגו. אולם בפועל, ברוב המקרים עדיף להמתין עד לחזרת בן הזוג. שכן אם בן הזוג שמאחר לא ישמע את ברכות הנרות במקום אחר, יש להמתין לו. וכן כאשר יש חשש שהוא ייפגע, או שהקשר שלו למצווה ייפגע, יש להמתין עד שיחזור. ואם ירצו, אפשר שכן הזוג שנמצא בבית ידליק נרות בזמן, וכשהמאחר יגיע הביתה ישוב וידליק נרות בברכה (עי' פנה"ל יב, ד, 2).

למנהג הספרדים, לפיו רק אחד מבני המשפחה מדליק נרות בעבור כל בני הבית, יש להמתין גם לכל אחד מבני המשפחה על פי אותם השיקולים שלפיהם ממתנים לבן הזוג... לפי מנהג אשכנז, אין ממתנים לבן או לבת המאחרים, וכאשר הם יגיעו - ידליקו נרות לעצמם בברכה.